

**H. NÉMETH ISTVÁN: VÁROSPOLITIKA ÉS GAZDASÁGPOLITIKA
A 16-17. SZÁZADI MAGYARORSZÁGON 1–2. KÖTET**
OSIRIS, BP, 2004

A közép- és kora újkori várospolitikai kutatások Magyarországon már a 60-es évektől megkezdődtek. Jeles úttörőként említhetjük Fügedi Erik, Eperjessy Kálmán, Granasztói György, Bácskai Vera és Kubinyi András nevét. Szemléletmódjukkal megeremtették a modern várostörténeti kutatás magyarországi alapjait. H. Németh István éppen erre a részletre világít rá, mégpedig szerinte a korábbi vizsgálatok „politikai, gazdasági és társadalmi szempontból egyaránt a hanyatlás jeleit vélték felfedezni mind a három területen.”¹ Ezért fontos a kutatás, amire már Kubinyi András felhívta a figyelmet, pontosabban a 15. és 16. század gazdasági prosperitására. Kubinyi alapján ennek a könyvnek is az az alapkonceptiója, hogy a közép-kelet-európai városfejlődést és várospolitikát együttesen, a jellegzetességeket és a hasonlóságokat figyelembe véve lehet és kell vizsgálni, ellenben nem szabad azt a hibát elkövetni, hogy a szerző a magyar városfejlődést olyan kontinentális piacok felett rendelkező nagyvárosok fejlődésével hasonlítsa össze, mint Nürnberg, Hamburg, Párizs vagy Lyon.² H. Németh István ehelyett inkább a környező országok – Ausztria, Csehország és Lengyelország várospolitikáját veszi vizsgálat alá, és hasonlítja össze a magyarországgal. Betekintést nyújt a nyugat-európai történetírás idevonatkozó eredményeibe, az angol, a dán, a francia, a belga-németalföldi, az olasz, a német, az osztrák, a lengyel és a cseh várostörténetírást tárgyalja részletesebben.³

A felső-magyarországi városszövetségről, sőt a többi középkori városszövetségről eddig tudtuk, hogy léteztek, de részletesebb vizsgálatuk, kialakulásuk miéértjére, a szövetség szervezeti felépítésére és működésére vonatkozó kérdések eddig még nem kerültek megválaszolásra, még nem született átfogó történeti munka e téren. Éppen ezekre a működési feltételekre keresi a szerző a választ, hosszú évek levéltárakban eltöltött kutatásai alapján. A 15. század első felében a „két vezető város mellett (Buda, Kassa) az öt legfontosabbnak (Sopron, Pozsony, Nagyszombat, Lócse és Bártfa) Zsigmond árumezállító jogot adományozott” és megkapták az országon belüli szabad kereskedelem jogát.⁴ A királyi szabadalmak szemelláthatóan elsősorban a gazdasági növekedést próbálták előmozdítani, mégpedig a kereskedelmi tevékenység fellendítésével. A városszövetség kialakulásának pontos dátumát nem említi, csupán az 1412. augusztus 15-ei (valószínűleg első) kassai gyűlést, ahol az adósokkal kapcsolatos problémákat igyekeztek megoldani.⁵ A mohács utáni zavaros időszak⁶ megindulásával a városszövetség gyengül, majd lassú elhalása következik be a 17. század második felében. Az öt város egymás közötti különféle ügyeit végigtekinthetjük egészen a szövetség felbomlásáig. A szövetséges városok történetének részletes tárgyalása után a szövetség szervezetéről, a szövetség gyűléseiről, az országgyűléseken történő közös érdekképviseléről tudhatunk meg többet.

A szerző nem tudja egyértelműen megállapítani, milyen következményekkel járt a mohácsi vereség a magyarországi városhálózat alakulására, illetve fejlődésére. A magyar marhakivitel és borkereskedelem kialakulása és virágzása felértékelte a magyar gazdaságot.⁷ H. Németh ezt kiegészítve a bécsi udvar várospolitikájának következményében látja a szabad királyi városok elszegényedését, amelyhez nagyban hozzájárult a városokra kivetett adók drasztikus növeke-

¹ I. kötet, II. fejezet, 18. o.

² Kubinyi András: Buda és Pest kereskedelme a távolsági kereskedelemben a 15–16. század fordulóján. Történelmi Szemle, 1994, 1–56. o. I. kötet, 19. o.

³ Összefoglalva, szerinte a nyugati történetírás a város és az állam viszonyát eredendően a jogtörténet szemszögéből tárgyalta és tárgyalja ma is. I. kötet, 20. o.

⁴ I. kötet, 73. o.

⁵ I. kötet, 77. o.

⁶ Az első ilyen jel már közvetlenül Mohács után jelentkezett, mégpedig az, hogy a szövetség tagjai közül egyedül csak Kassa állt Szapolyai pártján; a várost később Ferdinánd hívei elfoglalták, majd leégett.

⁷ Bácskai Vera: Magyar mezővárosok a XV. században, 1965. I. kötet, 213. o.

dése. A taxa nem csökkent a Rákóczi korban sem, sőt az ezt követő időkben is egyre erőteljesebben követelik az országgyűlésen az adóterhek csökkentését. Ebben a fejezetben tárgyalja a városok hadi ügyekben való részvételét, ezen kívül a városok hadi kiadásait – a legkisebb hadi terhekre vonatkozóan,⁸ illetve a militarizálódás hatásait a városszövetségre nézve.

J. Újváry Zsuzsannához hasonlóan⁹ H. Németh István is felveti a város nemesi rendű lakosainak problematikáját, s ezen belül a két nagy csoportot, a városi nemes és a nemes polgár közötti különbségeket igyekszik bemutatni. J. Újváry Zsuzsannától eltérően nem a házassági kapcsolatokat mutatja be, hanem a két nagy csoport közötti alapvető eltéréseket (a városi nemes nem rendelkezik polgárjoggal, még akkor sem, ha ingatlant vásárol a városban). Választ kaphatunk arra, hogy egy nemesnek miért volt fontos, hogy polgárjogot szerezzen, és mindez milyen hátrányokkal járt, miért volt a város számára terhes a nemesek beköltözési szándéka. Szó esik az új, kora újkori bürokratikus rendszer sajátosságairól, a városi öngazgatásról és a Szepesi Kamara működéséről.

A kora újkori várospolitikát befolyásoló tényezők közül – a bécsi udvar várospolitikája mellett – másik nagyon fontos szempontként jelentkezik a városi lét egyik lényeges tényezője: a gazdaságpolitika is. A Habsburg „háború-gazdaság” döntően érintette a felső-magyarországi városokat, és a városok igyekeztek ehhez igazodni. Politikai tevékenységük egyik legfontosabb része a „polgárok gazdasági privilégiumainak védelme, illetve a városok fejlődését támogató előjogok biztosítása, maradéktalan betartása és újabb – elsősorban kereskedelmi – kiváltságok megszerzése volt”.¹⁰ A fejezet a levéltári kutatások forrásai alapján nagyon sok olyan problémát közöl, amely a korban fellelhető. Ide tartozik a konkurencia, amely lehetett külföldi, ez esetben leginkább lengyelországi, vagy nemesi és mezővárosi, de a városok belső konkurenciáját is megtalálhatjuk a fejezetben. A városok politikai viszonyainak leírása nem lenne teljes a céhrendszer és a céhszövetségek nélkül. „A felső-magyarországi céhszövetségek kialakulásának és szervezetének megismeréséhez igen kevés forrás áll rendelkezésünkre.”¹¹ Mégis a céhek és a városi tanács viszonyának fontos momentuma az ellenőrzés, a teljhatalomra törekvő elittel szemben, amit sikeresen végzett egészen a 17. századig, amikor a céhek kezdenek egyre inkább háttérbe szorulni.¹²

A kétkötetes várostörténeti monográfia mélyreható alapossággal tekinti át a kora újkori felső-magyarországi városszerveződést, a kialakulásától egészen a felbomlásáig. A 17. század korszakváltó időszaknak tekinthető a várospolitikai terén. A birodalmi várospolitikai egyre centralizáltabb lett, összegzésként a szerző megállapítja, hogy a magyar városfejlődés alapvetően igazodott a nyugat-európai jellegzetességekhez.¹³ H. Németh István kutatásának módszere egyedinek tekinthető, mivel leginkább a polgárok szemszögéből vizsgálja a történéseket s nem a törvények alapján. Mindezt a lehető legteljesebb részletességgel és alapossággal teszi.

Kőmíves Tibor

⁸ A kisebb haszonvételek katonai hatáskörbe vonásáról (I. kötet, 318. o.), a kötelező beszolgáltatásról (I. kötet, 370. o.) és a hadiszállításokról (I. kötet, 371. o.) szóló fejezetekben.

⁹ J. Újváry Zsuzsanna: Polgár vagy nemes? A kassai patrícius-polgárok házassági – társadalmi kapcsolatai a XVII. században, In: Ezredforduló – századforduló, 2001.

¹⁰ II. kötet, 9. o.

¹¹ II. kötet, 138. o.

¹² II. kötet, 139–140. o.

¹³ II. kötet, 235. o.